

УДК 811.112.2:81'255.4+347.764

К. В. Драганчук,

асистент

(Київський національний університет культури і мистецтв)

katerynanovakivska@gmail.com

ORCID: 0000-0003-0515-751X

"ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ ТЕРМІНІВ СТРАХОВОГО ПРАВА У ГАЛУЗІ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ"

Стаття присвячена перекладу термінів страхового права у галузі пенсійного забезпечення.

Актуальність даної статті зумовлена відсутністю німецько-українського словника термінів страхового права, а надто словника термінів пенсійного страхування. Оскільки Німеччина має одну з найбільш розвинутих систем страхового забезпечення, Україна має якнайшвидше перейняти досвід

Німеччини у сфері пенсійного страхування. Німецька термінологічна система є набагато більш розробленою, тому при перекладі перекладач часто має справу з так званими "термінологічними лакунами", тобто відсутністю в українській мові відповідного поняття і, як наслідок, еквівалентного терміна. У цьому випадку перед перекладачем постає проблема створення в мові перекладу нового терміна, який повинен мати основні характеристики, притаманні термінам у мові перекладу, повинен бути точним, однозначним, відповідати нормам української мови. Тому особливо актуальним представляється аналіз основних принципів та способів перекладу, а також створення нових термінів.

Ключові слова: соціальне страхування, термінологія, термін, переклад, проблеми перекладу, хибні друзі перекладача.

Вступ. Німецька модель соціального забезпечення, що отримала назву соціальної ринкової економіки, викликає особливий інтерес, оскільки вона поєднує високу економічну ефективність з розвинутою системою соціального захисту, яка заснована на принципі надання економічної свободи, що служить стимулом високої продуктивності праці. Зазначена модель базується на змішаному державно-приватному розв'язанні соціальних проблем. У світі не існує двох держав із цілком ідентичними системами соціального страхування, тому що історичні, економічні і демографічні особливості кожного суспільства унікальні. Однак багато методів, що використовуються Німеччиною, можуть з успіхом запозичатися Україною для поліпшення і раціоналізації власної системи. Для цього потрібно детально аналізувати сферу соціального страхування Німеччини. Але оскільки більшість німецьких термінів в цій галузі для української і російської мов є реаліями і еквівалента не існує, то над заповненням подібних термінологічно-поняттєвих прогалів у терміносистемі мови перекладу, як правило, працюють перекладачі.

Мета статті полягає у тому, щоб порівняти системи пенсійного страхування в Україні та Німеччині, розтлумачити значення основних термінів у цій галузі, приділяючи увагу проблематиці їх перекладу з німецької українською мовою.

Матеріал дослідження: теоретична частина була складена на основі праць відомих науковців, філологів та перекладознавців таких як Білодід І. К., Готліб К. Г., Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б., а практична – на основі електронних банків нормативно-правових актів та додаткових джерел, зокрема спеціалізованих юридичних словників.

Виклад основного матеріалу. Усі терміни по своїй будові поділяються на:

- 1) прості, які складаються із одного слова: *Deputat n*;
- 2) складні, які складаються з двох слів і пишуться разом або через дефіс: *Funktionsträger m*;
- 3) терміни-словосполучення, які складаються із декількох компонентів: *öffentliche Verwaltung f* [1: 19].

З огляду на сферу використання, терміни поділяють на загальнонаукові, міжгалузеві та вузькогалузеві.

Загальнонаукові терміни. Такими термінами послуговуються в усіх галузях знань. Вони позначають логіко-філософські категорії, що мають гносеологічну (пізнавальну) універсальність, та нові категорії і поняття, які виникли внаслідок інформатизації науки і суспільства, інтеграційних процесів у різних галузях знань: елемент, функція, система, структура тощо.

Загальнонаукові терміни є основою пошуку засобів теоретизації науки, універсалізації наукових засобів і професійної мови загалом. Використання загальнонавчаних термінів може створювати деякі незручності, оскільки у них найчастіше виникає полісемія. У мові окремих галузей знань вони зазнають конкретизації переважно шляхом поєднання з прикметником: система – державна система (політ.), граматична система (лінгв.), кредитна система (фін.), мажоритарна система (юр.), господарсько-правова система (ек., юр.).

Міжгалузеві терміни. Виникнення цих термінів пов'язане з інтеграційними процесами у розвитку сучасної науки і появою міждисциплінарних комплексів. До міжгалузевих термінів належать назви узагальнених, базових понять, спільних для певного комплексу наук або для більшості наук, які належать до цього комплексу. Ці поняття часто виступають основою для формування більш конкретних видових понять та термінів на їх позначення.

Вузькоспеціальні терміни. Ці терміни позначають специфічні для кожної галузі поняття, категорії. У них відображується специфіка професійної діяльності (назви наукових дисциплін, галузей техніки, технології виробництва, найменування досліджуваних проблем).

Серед спеціальних термінів виділяють правничі, економічні, медичні, судово-психіатричні, технічні, фізичні, музичні та ін.

Так, вузькоспеціальними термінами правничої системи є такі слова: законопроект, юридична особа, вирок, підсудний, правозастосування, правочинність, правовідносини. Ці терміни і в правовій науці, і в правозастосуванні мають лише те значення, яке закріплене за ними у галузі права.

Розмежовувати загальнонаукові та вузькоспеціальні терміни часом буває складно. Наприклад, слова доказ, справа, дія, засідання вживаються в багатьох сферах професійної діяльності, але в законодавчому тексті вони набувають специфічного змісту.

Термінологічні одиниці надходять до мови різними шляхами. Перший шлях – надання статусу термінів загальноновживаним лексичним одиницям рідної мови. Такий варіант утворення термінів не завжди є позитивним, оскільки тут часто мають місце переосмислення, метонімічне перенесення, коли слову приписується нове значення. З метою диференціації подібних лексичних одиниць терміни часто змінюють форму написання, вимови, відмінювання, наголосу [2: 9].

Більш популярним та виправданим є шлях утворення термінів шляхом запозичення з інших мов. На різних етапах становлення суспільства терміни запозичуються з різних мов, що зумовлюється різними історичними умовами. Особливий тип запозичень – вживання слів і словотворчих моделей грецької та латинської мов. Такі терміни утворювалися на різних етапах розвитку мови і в різних терміносферах.

Однією з найпоширеніших причин поповнення термінологічної лексики є переклад. Саме переклад сприяє виникненню та розповсюдженню еквівалентів лексичних одиниць, "які або одночасно запозичуються кількома мовами з єдиного джерела, або проходять кілька проміжних етапів послідовного запозичення у межах того чи іншого ланцюга мов" [3: 111]. Отже, переклад теж відіграє далеко не останню роль у розвитку мов. Бо це не лише намагання передати певну інформацію засобами іншої мови, але й випробування можливостей мови перекладу, її здатності передавати думку, висловлену іншою мовою. І якщо у мові перекладу бракує необхідних лексичних одиниць, саме перекладачі першими намагаються створити відповідний лексичний еквівалент у мові перекладу, коли вони натрапляють на лакуни.

Зараз науково-технічна термінологія створюється, як правило, організовано, за участю термінологічних комісій та інших установ, на які покладено таке завдання. Проте окремі перекладачі теж істотно впливають на створення нових термінів. Нові терміни при перекладі можуть або просто запозичуватись, або передаватись засобами рідної мови. Але незалежно від способу перекладу незарєстрованих термінів, цей переклад здійснюється з метою одержання їхніх формальних еквівалентів [4: 79].

Головним прийомом перекладу термінів є переклад за допомогою лексичного еквіваленту.

Еквівалент – постійна лексична відповідність, яка точно співпадає із значенням слова. Терміни, які мають еквіваленти у рідній мові, відіграють важливу роль при перекладі. Вони служать опорними пунктами у тексті, від них залежить розкриття значення інших слів, вони дають можливість з'ясувати характер тексту. Тому слід вміти знаходити відповідний еквівалент у рідній мові і розширювати знання термінів-еквівалентів.

Під час перекладу трапляються випадки, коли для певного поняття бракує адекватного перекладного еквівалента у мові перекладу.

Система соціального страхування в Німеччині набагато краще розроблена ніж система соціального страхування в Україні. Пенсійне страхування в Німеччині дійсно можна назвати чітко визначеною, стійкою системою. Саме це сприяло появі великої кількості законів в галузі пенсійного страхування. І з появою законів в німецькій мові виникло багато відповідних термінів. Проблема полягає в тому, що не існує термінологічних німецько-українських словників у сфері соціального страхування, а надто пенсійного страхування, і доводиться користуватися німецько-російськими словниками. Але оскільки більшість німецьких термінів в цій галузі для української і російської мов є реаліями і еквівалента не існує, то для заповнення подібних термінологічно-поняттєвих прогалін у терміносистемі мови перекладу, як правило, застосовують такі методи перекладу:

1) транскрипція (фонологічна трансляція, графологічна транслітерація) – використання відповідностей окремими буквами (звуками) двох мов, просто кажучи, написання слів українськими літерами. У тих випадках, коли читач не має достатньої фонової інформації, у переклад зазвичай

включають пояснювальні слова, які найчастіше вказують на рід чи клас об'єкту. Перекладач повинен мати відповідні знання та вміння діставати їх з допоміжних джерел: наприклад: *Gastarbeiter* – гастарбайтер (іноземний працівник);

2) дослівний переклад або "калькування" – це переклад елементів, які входять до складу реалії, який базується на основі регулярних співпадінь. Цей спосіб застосовується, коли реалія не підлягає обов'язковій транслітерації і коли переклад у достатньому ступені передає зміст реалії. Напр.: *Bundesanstalt für Arbeit* – федеральне відомство з питань праці ;

3) адаптація або описовий переклад – переклад з застосуванням різного роду трансформацій: додавання чи випускання слів, розтлумачення понять у тексті і зносках, використання приблизної відповідності, напр.: *das Pflegegeld* – допомога тим, хто потребує піклування, *der Pflichtmitglied*- особа, що в обов'язковому порядку є членом пенсійного фонду.

4) лексична експансія (пояснювальний переклад). Якщо в тексті зустрічаються реалії, які виникли в останній час і вони ще не відомі читачеві, то потрібно подати пояснення цього терміну, напр.: *der Pflichtversicherte*- людина, застрахована в системі обов'язкового страхування.

Під час перекладу термінології сфери пенсійного права, перекладач може стикатися з проблемами.

Головною проблемою перекладу юридичних термінів та термінів-словосполучень є їхня багатозначність не тільки серед різних галузей науки але й всередині самої юридичної галузі тексту. Точне значення терміну в даному випадку можна виявити лише за допомогою контексту та інших термінів, що пов'язані між собою.

Переклад правничих текстів з іншомовних оригіналів вимагає не лише особливо обережного ставлення до передачі змісту документу, а й ретельного добору українських відповідників чужомовних юридичних термінів. Текст угоди, пакту, конвенції відрізняється від літературного тексту наявністю ретельно опрацьованих юридичних визначень, термінів, категорій. Помилки у перекладі, внаслідок яких змінюється значення, звужується чи розширюється сфера застосування визначень та положень документу, роблять цей документ юридично невідповідним оригіналу. Відтак, і можливість застосування документу в правничій практиці стає сумнівною і може призвести до важко передбачуваних наслідків.

Юридичні категорії, терміни та визначення конкретного документу знаходяться у складних зв'язках з визначеннями, термінами, категоріями інших документів або застосовуються в інших документах. Помилки перекладу можуть спричинитися навіть до руйнування систем взаємопов'язаних документів та хибного застосування цілих галузей права, до правничої неповноти або безпідставного розширення сфери дії конкретного права. Помилка перекладу може поставити правників у складну ситуацію, коли тлумачення правничих положень призводитиме до протиріч або хибних висновків.

Готлиб К. Г. вважає, що "несправжні друзі перекладача" – це слова двох мов, які через схожість їх звукового або буквеного складу викликають помилкові асоціації, що призводить до помилкового сприйняття інформації на іноземній мові. Тому при перекладі можуть виникнути більш менш істотні спотворення змісту або неточності в передачі стилістичного забарвлення, лексичній сполучуваності, а також у слововживанні. "Несправжні друзі перекладача" – це не тільки слова, але і окремі значення багатозначного слова, які не мають повної відповідності в іншій мові [5: 10].

"Несправжні друзі перекладача" представляють часом труднощі не тільки для тих, хто вивчає іноземну мову, але і для осіб, що володіють іноземною мовою на досить високому рівні, наголошує Шаблій О. А. Навіть вони часто недооцінюють вплив міжмовної інтерференції і переносять логіко-предметні зв'язки з однієї мови на іншу. Як відомо, особи із вищим та середнім рівнем іншомовної компетенції найчастіше помилково ототожнюють ті одиниці, які виявляють відносно незначні семантичні, структурні та / або лінгво-правові розбіжності [6: 33].

Тому і виникають при перекладі неточності як у смислового змісті, так і в стилістичному забарвленні, помилки у вживанні або сполучуваності слів.

Можна сказати, що "несправжні друзі перекладача" створюють суттєві "перешкоди" в письмовій і усній мові і від можливих помилок не застраховані навіть професійні перекладачі.

Наприклад:

Rente-рента

1. Wird eine Rentenschuld bestellt, so kann der Inhaber die Zahlung einer bestimmten Summe aus dem Grundstück fordern [1: 345]. Якщо було встановлено рентний борг, то власник земельної ділянки може вимагати сплату певної суми за земельну ділянку.

Німецький термін Rente у даному прикладі перекладається як рента і має однакове значення в обох порівнюваних мовах, а саме: Дохід з капіталу, землі або майна, що його власники одержують регулярно, не займаючись підприємницькою діяльністю.

2. Bei kurzer Versicherungsdauer, z.B. beim Eintritt des Versicherungsfalles in jungen Jahren, wurde sich nur eine niedrige Rente ergeben [1: 300]. При короткій тривалості страхування, наприклад, при настанні страхового випадку у молодому віці, видається лише низька пенсія по соціальному страхуванню.

Термін *Rente* у своєму другому значенні є "несправжнім другом перекладача", оскільки він означає Пенсію по соціальному страхуванню.

Для перекладу терміну *Rente* у цьому значенні ми застосовуємо метод адаптації і перекладаємо його як пенсія

Pension-пенсія

Терміни Pension-пенсія також не можна вважати еквівалентними, оскільки німецьке Pension вживається лише на позначення Пенсії державного службовця та його утриманців у разі його смерті (термінологічні синоніми – *Alimentation*-аліментація, *Ruhegehalt*-пенсія чиновника, *Bezüge*-виплати).

І перекладається методом адаптації як пенсія чиновника.

Bei Beamten und anderen Personen mit Pensionsansprüchen ohne eigene Beitragsleistung beträgt die Vorsorgerpauschale höchstens 1000 DM, bei Zusammenveranlagerung 2000 DM [1: 534]. У чиновників і інших людей з правами на пенсію без власної сплати внесків паушальна сума на соціальне забезпечення складає більше 1000 німецьких марок, при встановленні загального розміру податків сім'ї 2000 німецьких марок.

У той час як український термін пенсія означає регулярні грошові виплати – як форму матеріального забезпечення непрацездатних.

Висновки. Таким чином, сфера пенсійного страхування в сучасному суспільстві набуває все більшого значення, і для України необхідним стає знання особливостей німецької сфери страхування. Особливо це стосується перекладачів, беручи до уваги все більшу зацікавленість Німеччини в нашій країні. І якщо в мові перекладу бракує необхідних лексичних одиниць, саме перекладачі намагаються створити відповідний лексичний еквівалент, застосовуючи відповідні способи перекладу. Також існує необхідність у складанні термінологічних словників, які б відповідали світовим стандартам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) / В. Н. Комиссаров. – М.: Высш. шк.: 1990. – 270 с.
2. Д'яков А. С. Основы терминотворения / Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. – Київ: Видавничий дім "КМ Академія", 2000. – 216 с.
3. Белодед И. К. Интернациональные элементы в лексике и терминологии / И. К. Белодед. – Харьков: Вища школа, 1980. – 208 с.
4. Скороходько Э. Ф. Вопросы перевода английской технической литературы / Э. Ф. Скороходько. – Киев, 1960. – 86 с.
5. Готлиб К. Г. Немецко-русский и русско-немецкий словарь "ложных друзей переводчика" / К. Г. Готлиб. – М., 1972. – 448 с.
6. Шаблій О. А. Правничий переклад як новий предмет у вищій юридичній освіті / О. А. Шаблій // Інноваційні технології у вищій юридичній освіті / відп. ред. Н. В. Артикуца; НаУКМА, ф-т правничих наук, Центр інноваційних методик. – Київ, 2005. – 358 с.
7. Bartsch M. Beck'scher Ratgeber Recht / M. Bartsch, W.-R. Bub, H. Büchel. – 3. Aufl., überarb. – München: C. H. Beck'sche Verl., 1990. – 715 S.
8. Obnossov N. Wörterbuch zur Rentenversicherung Deutsch / N. Obnossov – Russisch- Bundesversicherungsanstalt für Angestellte- Berlin, 1995.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Komissarov V. N. Teoriia perevoda (lingvisticheckiie aspekty) [Translation Theory (Linguistic Aspects)] / V. N. Komissarov. – M.: Vyssh. shk.: 1990. – 270 s.
2. Diakov A. S. Osnovy terminotvorennia [Basis of Words Formation] / Diakov A. S., Kyiak T. R., Kudelko Z. B. – Kyiv: Vydavnychiy dim "KM Akademiia", 2000. – 216 s.
3. Beloded I. K. Internatsional'nyie elementy v leksike i terminologii [International Elements in Vocabulary and Terminology] / I. K. Beloded. – Kharkov: Vyscha shkola, 1980. – 208 s.
4. Skorokhod'ko E. F. Voprosy perevoda angliiskoi tekhnicheskoi literatury [Translation Issues of English Technical Literature] / E. F. Skorokhod'ko. – Kiev, 1960. – 86 s.
5. Hotlib K. G. Nemetsko-russkii i russko-nemetskii slovar' "lozhnykh druzei perevodchika" [German-Russian Russian-German Dictionary of False Friends Pairs of Words] / K. G. Hotlib. – M., 1972. – 448 s.
6. Shablii O. A. Pravnychiy pereklad yak novyi predmet u vyschii yurydychnii osviti [Legislative Translation as a New Subject in Higher Legal Education] / O. A. Shablii // Innovatsiini tekhnologii u vyschii yurydychnii osviti [Innovative Technologies in Higher Legal Education] / vidp. red. N. V. Artykutsa; NaUKMA, f-t pravnychykh nauk, Tsentri innovatsiinykh metodyk. – Kyiv, 2005. – 358 s.
7. Bartsch M. Beck'scher Ratgeber Recht / M. Bartsch, W.-R. Bub, H. Büchel. – 3. Aufl., überarb. – München: C. H. Beck'sche Verl., 1990. – 715 S.
8. Obnossov N. Wörterbuch zur Rentenversicherung Deutsch / N. Obnossov – Russisch- Bundesversicherungsanstalt für Angestellte- Berlin, 1995.

Драганчук К. В. "Некоторые проблемы перевода терминов страхового права в области пенсионного обеспечения".

Статья посвящена переводу терминов страхового права в области пенсионного обеспечения. Актуальность данной статьи обусловлена отсутствием немецко-украинского словаря терминов страхового права, особенно словаря терминов пенсионного страхования. Поскольку Германия имеет одну из самых развитых систем страхового обеспечения, Украина должна как можно быстрее перенять опыт Германии в сфере пенсионного страхования. Перед переводчиком встает проблема создания в языке перевода нового термина, который должен иметь основные характеристики, присущие словам в языке перевода, должен быть точным, однозначным, отвечать нормам украинского языка. Поэтому особенно актуальным представляется анализ основных принципов и способов перевода, а также создание новых терминов.

Ключевые слова: социальное страхование, терминология, термин, перевод, проблемы перевода, ложные друзья переводчика.

Draganchuk K. V. "Some Problems in Translating Terms of Insurance Law in the Field of Pension Provision".

The research deals with the translation of terms of insurance law in the field of pension provision. The urgency of this article is due to the lack of the German-Ukrainian dictionary of terms of insurance law, and especially the vocabulary of terms of pension insurance. As Germany has one of the most advanced insurance coverage systems, Ukraine has to take German experience in the field of pension insurance as soon as possible. The German terminology system is much more developed, so when translating, the translator often deals with so-called "terminological gaps", that is, the absence of a corresponding term in the Ukrainian language and, consequently, an equivalent term. In this case, the translator faces the problem of creating a new term in the language of translation, which should have the basic characteristics inherent in the terms in the language of translation, must be exact, unambiguous, conform to the norms of the Ukrainian language. Therefore, analysis of the basic principles and methods of translation, as well as the creation of new terms, is especially relevant. The sphere of pension insurance in the modern society becomes more and more important, and for Ukraine it becomes necessary understand the features of the German insurance sphere. This is especially true for translators, taking into account Germany's growing interest in our country. And if the language of translation lacks the necessary lexical units, the translators themselves are trying to create the appropriate lexical equivalent, using the appropriate methods of translation.

Key words: social insurance, terminology, term, translation, translation problems, translator's false friends.